

Ключевые слова: деяние, объективная сторона преступления, уклонение от уплаты, алименты, преступное бездействие, критерии бездействия.

SEMENOV I. V. GENERAL ISSUES OF CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF AN ACT WITHIN CORPUS DELICTI UNDER ARTICLES 164 AND 165 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The issue of content, features and forms of an act that is a part of the objective of the criminal evasion of paying child support or payment to support disabled parents (Articles 164, 165 of the Criminal Code of Ukraine) are researched in the article. The aim of the paper is to clarify the criminal and legal characteristics of evasion of paying child support or payment to support disabled parents. The dialectical method, formal and logic (dogmatic) method, system and structural analysis are used in the research.

The relevance of the publication determines presented here content analysis of the features and forms of an act that expresses the objective of the offenses under Articles 164 and 165 of the Criminal Code. Made conclusions are perspective for the development of the institution of criminal and legal protection of family relations, characteristics of crime elements under Articles 164 and 165 of the Criminal Code and their qualification.

Conducted research made possible to conclude that criminal evasion of paying child support or payment to support disabled parents are determined by the blanket character of dispositions of Articles 164, 165 of the Criminal Code of Ukraine. It is also concluded that acts within corpus delicti of these crimes may be expressed exclusively in the form of omission.

Keywords: acts, objective of the offense, evasion of payment, child support, criminal omission, criteria of omission.

УДК 343.1

Р. В. СУВОРОВА,

здобувач кафедри кримінального процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Розглянуто питання, що стосуються безпосереднього проведення контролю за вчиненням злочину. Особливу увагу приділено взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів у процесі цієї негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомчому, прокурорському, судовому, громадському нагляду та контролю як запоруці його успішного виконання. Висвітлено проблеми щодо надання доручень про проведення контролю за вчиненням злочину та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: контроль за вчиненням злочину, негласні слідчі (розшукові) дії, відомчий контроль, прокурорський нагляд, судовий контроль, контроль громадськості.

Перед зверненням до питань безпосереднього проведення контролю за вчиненням злочину слід зауважити, що основним призначенням досудових стадій кримінального процесу є не вирішення справи по суті, а у рамках кримінального провадження підготовка та забезпечення швидкого та ефективного розгляду справи в суді, тобто основне призначення кримінального провадження – встановлення усіх обставин події, яким суд згодом має дати праву оцінку.

У Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України немає норм, які б детально регламентували проведення хоча б однієї негласної слідчої (розшукової) дії (на протива-

гу тим слідчим діям, які не належать до негласних), а будь-яка негласна слідча (розшукова) дія не проводиться засобами державного примусу, оскільки особа, щодо якої ця дія проводиться, нічого про це навіть не знає. Досліджуючи таку негласну слідчу (розшукову) дію, як контроль за вчиненням злочину, слід звернути увагу на думку О. М. Чистолінова та В. О. Черкова, які визначають такі ознаки негласної слідчої (розшукової) дії, як спрямованість на збирання (перевірку) доказів, специфічний суб'єкт проведення, необхідність збереження таємниці про факт і методи проведення, спеціальний порядок прийняття рішення про їх проведення та використання отриманих результатів [1, с. 86].

Що стосується безпосереднього проведення контролю за вчиненням злочину, то необхідно врахувати, що проведення як оперативно-розшукових заходів, так і негласних слідчих (розшукових) дій має передбачати активне використання інституту конфіденційного співробітництва. Досвід оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно є більшим, ніж у слідчого, який узагалі до цього часу не мав ані осіб, з якими у нього встановлено конфіденційне співробітництво, ані досвіду оперативної роботи тощо. Тому виникає питання, чи буде ефективним проведення контролю за вчиненням злочину без використання можливостей оперативного підрозділу? Така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значного обсягу часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації забезпечення безпеки залучених осіб тощо. Виникає питання про готовність слідчих до такого роду діяльності. У слідчих немає спеціальних знань щодо проведення зазначених дій із використанням спеціальних технічних засобів. У слідчих підрозділах бракує фахівців, які володіють елементарними знаннями оперативно-розшукової діяльності, особливо це стосується проведення дій, які обмежують права особи [2, с. 220].

Можна погодитися з думкою В. Я. Горбачевського, який наголошує, що слідчі здатні лише своїми формальними рішеннями призначити проведення негласних слідчих (розшукових) дій, але подальше їх здійснення, тобто застосовані методи, засоби, тактичні прийоми, технічні засоби цілком перебувають у розпорядженні оперативних працівників і технічних спеціалістів оперативних підрозділів, від діяльності яких залежатимуть перебіг і результати цих дій та їх фіксація [3, с. 46].

Автор цієї статті вважає, що проведення контролю за вчиненням злочину лише слідчим є сумнівним і в ряді випадків недоцільним без залучення оперативних підрозділів та взаємодії слідчого з оперативними працівниками.

Мета узгодженої діяльності слідчого і оперативного підрозділу як її бажаний результат є спільною для цих органів, адже за наявності різних цілей стає неможливою узгодженість дій. Спільність мети узгодженої діяльності слідчого й оперативного підрозділу забезпечується віднесенням у КПК України цих суб'єктів до сторони обвинувачення. Взаємодія слідчого з оперативним підрозділом має відбуватися за певними правилами. Ухвалення нового КПК і процесуалізація в ньому оперативно-розшукової діяльності обумовлює потребу формулю-

вання в теорії кримінального процесу і дотримання у практиці діяльності слідчих і працівників оперативних підрозділів правил, за якими має відбуватися взаємодія зазначених суб'єктів під час розкриття ними злочинів.

Єдиною процесуальною формою взаємодії слідчого з оперативним підрозділом під час проведення контролю за вчиненням злочину є надання слідчим письмового доручення. Дорученням слідчого оперативному підрозділу є покладання слідчим на цей підрозділ обов'язку здійснити певні слідчі дії або негласні слідчі (розшукові) дії. Реєстрація такого доручення не завжди є доцільною, адже виникає чимало випадків, коли проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує невідкладності, оскільки від швидкості реагування залежить успішність розслідування злочину. Тому зазначимо, що слідчий та оперативний працівник у практичній діяльності мають взаємодіяти безперервно, незалежно від кількості та характеру кримінальних проваджень. Крім того, керівники слідчого та оперативного підрозділів мають бути здатними до забезпечення врегулювання такої взаємодії. Можна зробити висновок, що надання письмового доручення та його реєстрація не завжди є необхідною та невідкладною процедурою, адже на першочерговому етапі у разі невідкладності проведення негласної слідчої (розшукової) дії можна обмежитися усним змістовним та зрозумілим дорученням слідчого до проведення такої дії.

Розглядаючи питання проведення контролю за вчиненням злочину, необхідно пам'ятати, що саме контроль за діяльністю посадових осіб, які приймають рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та безпосередньо проводять її, забезпечує законність, правильність і добросовісність її здійснення. Такий контроль можна умовно поділити на декілька рівнів: відомчий, прокурорський та судовий. При цьому контроль на будь-якому рівні має свої специфічні особливості.

Що стосується відомчого контролю з боку керівника слідчого підрозділу, можна сказати, що такий вид контролю у процесі кримінальних проваджень безпосередньо і максимально наближений до тих суб'єктів, діяльність яких спостерігається та перевіряється. Це дозволяє досягти високої ефективності під час здійснення такого контролю. Контрольна діяльність керівника слідчого відділу має безпосередній характер і полягає у процесуальному керівництві розслідуванням злочину підлеглими йому слідчими. Так, контроль за діяльністю осіб, які розслідують злочини, працюючи всередині

органів внутрішніх справ, за своєю суттю з певною умовністю поділяється на два види: організаційно-відомчий (чи адміністративно-управлінський) та відомчо-процесуальний. Перший спирається на адміністративне, трудове та інше законодавство і пов'язаний із проходженням служби слідчими, організацією та управлінням їх роботи та здійснюється здебільшого начальниками міськрайвідділів, керівниками відповідних управлінь. Другий обумовлений нормами кримінального процесуального права і здійснюється начальником слідчого відділу. Що стосується вирішення процесуальних питань, слідчий може обговорити їх із начальником, позиція якого не є обов'язковою для слідчого. Начальник слідчого підрозділу також має можливості виявляти і попереджувати порушення підпорядкованими йому слідчими порядку проведення конкретних слідчих (розшукових) дій, у тому числі й контролю за вчиненням злочину, шляхом перевірки кримінальних проваджень, дачі відповідних вказівок тощо. Враховуючи те, що начальник слідчого підрозділу не має права скасувати постанову слідчого, вся його робота має попереджувальний характер. Він не повинен допускати прийняття слідчим незаконних, необґрунтованих рішень. Для цього начальник слідчого відділу може застосовувати такий універсальний адміністративний захід, як дача відповідних вказівок, доручень [4, с. 32–33].

Окрім начальника слідчого відділу ефективність діяльності слідчого під час проведення контролю за вчиненням злочину забезпечує прокурор. Управлінський характер діяльності останнього стосовно слідчого є очевидним. Прокурор, як і слідчий, є стороною кримінального переслідування у кримінальному процесі. Прокурор здійснює керівництво досудовим слідством не взагалі, а в конкретному кримінальному провадженні. Його цікавить не обсяг матеріалів і тривалість розслідування, а якість розслідування саме у цьому кримінальному провадженні, він забезпечує результативність діяльності окремого слідчого, особливо, якщо це стосується процесуального керівника [5, с. 314].

Крім того, що як вже зазначалось вище, виключно прокурор приймає рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Стаття 29 Закону України «Про прокуратуру» визначає основні завдання нагляду органами прокуратури за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства. Вони спрямовані, з одного боку, на охорону, захист особистих прав, свобод і законних інтересів особи та громадянина, а з другого – на захист інтересів держави

та суспільства. Характерною ознакою прокурорського нагляду за особою, яка здійснює як контроль за вчиненням злочину, так і все досудове розслідування, є те, що ця діяльність здійснюється у процесуальній формі, адже кожна дія прокурора передбачена та регламентована кримінальним процесуальним законом. Важливою особливістю цього нагляду є наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень, закріплених у законі. Тож під час їх здійснення він не опротестовує рішення слідчого, а скасовує їх своєю владою і застосовує засоби прокурорського реагування щодо усунення не тільки порушень закону, а й причин, які призвели до цих порушень. Наявність зазначених повноважень дозволяє прокурору з надзвичайно високим ступенем точності, конкретно і цілеспрямовано вести роботу із забезпечення дотримання прав і свобод особи у процесі розслідування злочинів, швидко та оперативно виявляти, усувати та попереджувати порушення законів на досудових стадіях процесу [6, с. 258].

Слідчий за чинним законодавством здійснює єдину з прокурором функцію, але його діяльність є підготовчою щодо прокурорської діяльності. За результатами проведеного слідчим розслідування прокурор здійснює державне обвинувачення в суді. Тому прокурор зацікавлений, щоб слідчий дотримувався законодавства, особливо якщо це стосується негласний слідчих (розшукових) дій, які обмежують права особи, щоб досудове слідство проходило якісно. У зв'язку з цим прокурор на досудовому слідстві здійснює нагляд за додержанням законів та процесуальне керівництво органами досудового слідства [7, с. 95].

Що стосується поняття судового контролю під час розслідування справи за наслідками кримінального провадження, то на сьогодні його розуміння як науковцями, так і практиками є неоднозначним. Така ситуація пояснюється запровадженням нового напрямку діяльності суду та відсутністю формулювання цього поняття в законі. Суд виступає як гарант прав і законних інтересів особи, а вся діяльність суду направлена на їх забезпечення, у тому числі й під час досудового слідства. Інститут судового контролю регулюється низкою міжнародних документів, зокрема загальними документами ООН щодо захисту прав і свобод людини та організації правосуддя, документами Ради Європи, Європейського Союзу, що присвячені судовій системі. В Україні з прийняттям Основного Закону 1996 р. функцію контролю за обмеженням прав громадян віднесено до компетенції судових органів.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачена така процесуальна фігура, як слідчий суддя. Основним його обов'язком є контроль за дотриманням законності прав, свобод та інтересів його учасників, у тому числі, якщо не перш за все, осіб, що підозрюються, обвинувачуються у злочинах. У суді першої інстанції слідчий суддя обирається радою суддів, а в апеляційному суді призначається головою суду. Втім, у певних ситуаціях, в тому числі пов'язаних із здійсненням негласних слідчих (розшукових) дій, функції слідчого судді може виконувати голова цього суду. Контрольні функції слідчого судді визначено стосовно таких слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод людей. Однак постанова слідчого судді не потрібна, наприклад, для проникнення в житло, якщо на це існує добровільна згода його власника. Якщо в процесі проведення досудового розслідування, в тому числі під час проведення контролю за вчиненням злочину, виникла необхідність проникнення до житла чи іншого володіння особи, прокурор, слідчий, за його дорученням працівник оперативного підрозділу вправі увійти до житла чи іншого володіння особи до винесення постанови слідчого судді «в невідкладних ситуаціях, пов'язаних зі спасінням життя людей та майна або безпосереднім переслідуванням підозрюваних у вчиненні злочині». У разі подачі клопотання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий суддя зобов'язаний розглянути його протягом шести годин з моменту його отримання. Основне призначення слідчого судді – це здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження у справі на досудових стадіях.

Досліджуючи процесуальний порядок здійснення нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю, зокрема у сфері контролю за вчиненням злочину, необхідно також врахувати контроль з боку громадськості за здійсненням як конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, так і за проведенням досудового розслідування в цілому. Зокрема, правоохоронні органи повинні виконувати, насамперед, сервісну функцію, бути прозорими і підзвітними суспільству. Розуміючи необхідність зміни наявної ситуації на краще, громадські та правозахисні організації багатьох країн вважають за необхідне встановити стабільний контроль за діями державних органів, у тому числі консолідувати зусилля в нала-

годженні постійного моніторингу дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів як однієї з форм громадського контролю.

Звичайно, усі перелічені заходи не можуть бути застосовані конкретно до проведення контролю за вчиненням злочину, оскільки негласні слідчі (розшукові) дії передбачають собою такі дії, відомості про факт проведення яких не підлягають розголошенню, однак є очевидним, що під час проведення контролю за вчиненням злочину можуть бути залучені представники громадськості, злагоджена взаємодія з якими необхідна для успішного проведення такого виду негласної слідчої (розшукової), а іноді й розслідування злочинів у цілому.

Що стосується строків проведення контролю за вчиненням злочину, то він може бути продовжений:

- прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – до вісімнадцяти місяців;

- слідчим суддею, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням у порядку, передбаченому ст. 249 КПК України.

Згідно з вищезазначеною статтею загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальних строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК України. У разі, якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи. Прокурор зобов'язаний прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність.

Отже, успішна організація та проведення контролю за вчиненням злочину залежить не тільки від докладання зусиль з боку його виконавців, а й від чіткого дотримання своїх обов'язків особами, які здійснюють нагляд за проведенням такого виду негласної слідчої (розшукової) дії. Особливу увагу необхідно приділяти взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, що повинна виражатися не тільки у виконанні конкретного доручення, а й у повсякденній роботі, яка полягає в обміні інформацією, що має важливе значення для кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Чистолінов О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності / О. М. Чистолінов, В. О. Черков // Становлення системи негласного розслідування у

кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовт. 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 85–87.

2. Кирпа С. С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. С. Кирпа // Право і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 216–221.

3. Горбачевський В. Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції / В. Я. Горбачевський // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовт. 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 45–47.

4. Михаренко О. Внутрішньовідомчий контроль за розслідуванням злочинів / Олександр Михаренко, Василь Юрчишин // Вісник академії прокуратури України. – 2006. – № 2. – С. 31–35.

5. Ботвінов Р. Г. Характеристика функцій начальника слідчого відділу / Р. Г. Ботвінов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 312–316.

6. Ковальова Н. В. Правозахисна діяльність прокурора і суду на досудовому слідстві / Н. В. Ковальова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2012. – № 1. – С. 255–261.

7. Городецька М. Обмеження повноважень слідчого засобами відомчого та судового контролю і прокурорського нагляду / М. Городецька // Вісник прокуратури. – 2009. – № 8. – С. 91–97.

Надійшла до редколегії 20.06.2014

СУВОРОВА Р. В. ОСОБЕННОСТИ НЕПОСРЕДСТВЕННОГО ПРОВЕДЕНИЯ КОНТРОЛЯ ЗА СОВЕРШЕНИЕМ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Рассмотрены вопросы, касающиеся непосредственного проведения контроля за совершением преступления. Особое внимание уделено взаимодействию следователя с сотрудниками оперативных подразделений в процессе этого негласного следственного (розыскного) действия, а также ведомственному, прокурорскому, судебному, общественному надзору и контролю как залогом его успешного выполнения. Освещены проблемы, касающиеся поручений о проведении контроля за совершением преступления, и предложены пути их решения.

Ключевые слова: контроль за совершением преступлений, негласные следственные (розыскные) действия, ведомственный контроль, прокурорский контроль, судебный контроль, контроль общественности.

SUVOROVA R. V. FEATURES OF DIRECT REALIZATION OF CONTROL AFTER THE COMMISSION OF CRIME

Issues that touch direct realization of control after the commission of crime are considered. The special attention is spared to co-operating of investigator with the operative subdivisions workers in the process of this undercover investigative action and also to the department control, directorate of public prosecutions, judicial and public control as to the mortgage of its successful implementation. Problems in relation to the grant of commissions about realization of control after the commission of crime are reflected and the ways of their decision are offered.

Keywords: control after the commission of crime, undercover investigative action, department control, directorate of public prosecutions, judicial control, public control.

УДК 343.344(477)

К. В. ШАХОВА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ВЧИНЕННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ В УКРАЇНІ

Висвітлено основні причини та умови вчинення згвалтувань. Залежно від ступеня впливу на злочинну мотивацію гвалтівників систему детермінант поділено на три рівні, наведено їх коротку характеристику з урахуванням результатів проведеного аналізу архівних кримінальних справ по вчинених згвалтуваннях. Запропоновано шляхи подолання причин та умов вчинення цих злочинів в Україні.

Ключові слова: згвалтування, причини та умови, детермінанти.

Статеві злочини є одними з найнебезпечніших та найжорстокіших, серед них найбільш поширені – згвалтування. На сьогодні латент-

ність цих злочинів має тенденцію до відчутного зростання, що вимагає подальшого вивчення причин та умов їх вчинення.